Zamonaviy jamiyatda harbiy sotsiologiyaning ijtimoiy funksiyalari va rivojlanish istiqbollari

Obidjonova Ismigul
“Sotsiologiya” yo‘nalishi 4-bosqich 23-73-guruh talabasi
Farg‘ona davlat universiteti
O‘zbekiston, Farg‘ona
obidjonovaismigul1909@gmail.com

IQTIBOS UCHUN

Obidjonova I. Zamonaviy jamiyatda harbiy sotsiologiyaning ijtimoiy funksiyalari va rivojlanish istiqbollari // Zamonaviy fan, texnologiya va innovatsiyalar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari (ZFTI–2026, 5-noyabr 2026-yil). – 2026. – B. 65–70. – https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051112

QR-kod — DOI sahifasiga havola

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda harbiy sotsiologiyaning o‘rni va ijtimoiy funksiyalari sotsiologik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Harbiy tashkilotlarning ijtimoiy institut sifatidagi xususiyatlari, harbiy xizmatchilar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiylashuv jarayonlari, harbiy jamoada ijtimoiy birdamlik va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, harbiy sotsiologiyaning zamonaviy transformatsiyalar sharoitidagi rivojlanish istiqbollari ilmiy jihatdan tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: sotsiologiya, fuqarolik jamiyati, harbiy sotsiologiya, ijtimoiy institut, harbiy tashkilot, ijtimoiy munosabatlar, harbiy xizmatchilar, ijtimoiylashuv, ijtimoiy birdamlik, ijtimoiy barqarorlik, harbiy jamoa, ijtimoiy funksiyalar, jamiyat taraqqiyoti.

АННОТАЦИЯ

СОЦИАЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВОЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Обиджонова Исмигул, студентка 4 курса, группы 23-73, направления «Социология», Ферганский государственный университет, Узбекистан, г. Фергана

В данной статье с социологической точки зрения анализируются роль и социальные функции военной социологии в современном обществе. Раскрываются особенности военных организаций как социальных институтов, социальные отношения между военнослужащими, процессы социализации, а также механизмы обеспечения социальной солидарности и социальной стабильности в воинском коллективе. Кроме того, научно исследуются перспективы развития военной социологии в условиях современных общественных трансформаций.

Ключевые слова: социология, гражданское общество, военная социология, социальный институт, военная организация, социальные отношения, военнослужащие, социализация, социальная солидарность, социальная стабильность, воинский коллектив, социальные функции, развитие общества.

ABSTRACT

SOCIAL FUNCTIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF MILITARY SOCIOLOGY IN MODERN SOCIETY

Obidjonova Ismigul, 4th-year student, Group 23-73, Sociology program, Fergana State University, Uzbekistan, Fergana

This article analyzes the role and social functions of military sociology in modern society from a sociological perspective. It examines the characteristics of military organizations as social institutions, social relations among military personnel, processes of socialization, and mechanisms for ensuring social solidarity and social stability within military units. Furthermore, it scientifically explores the prospects for the development of military sociology in the context of contemporary social transformations.

Keywords: sociology, civil society, military sociology, social institution, military organization, social relations, military personnel, socialization, social solidarity, social stability, military community, social functions, social development.

KIRISH

Inson onggi qanchalik rivojlansa, u o‘zini shunchalik chuqurroq anglay boshlaydi va buning aksicha, o‘zini chuqurroq anglagan inson ongi kuchliroq rivojlanadi. Sotsiologiya fani jamiyatning o‘zini-o‘zi anglashida qudratli vositadir. Qaysi jamiyatda sotsiologiya kuchliroq rivojlansa, bu mana shu jamiyatning o‘zini to‘laroq anglayotgani alomatidir. Chunki sotsiologiya jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar, muammolar, munosabatlar va o‘zgarishlarning asl mohiyatini anglash imkonini beradi. U jamiyatga nafaqat mavjud holatini baholash, balki o‘z taraqqiyot yo‘nalishini belgilash va kelajakdagi muammolarni oldindan ko‘ra bilishga yordam beradi. Shu ma’noda, sotsiologiyaning rivojlanishi jamiyatning intellektual yetukligi, ijtimoiy mas’uliyati va o‘z kelajagini ongli ravishda qurishga bo‘lgan intilishining muhim ko‘rsatkichidir.

Sotsiolog E.Giddensning fikricha: “Sotsiologiya – insonning ijtimoiy turmushini o‘rganish, guruh va jamiyatlarni o‘rganishdir”[1]. Ushbu fan insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, jamiyatdagi o‘zaro ta’sir mexanizmlari hamda ijtimoiy institutlarning shakllanishi va rivojlanish qonuniyatlarini ilmiy asosda tahlil qiladi. Shu orqali sotsiologiya jamiyat hayotidagi o‘zgarishlarning sabab va oqibatlarini anglash, mavjud muammolarga ilmiy yechim topish imkonini beradi.

ASOSIY QISM

XXI asrda globallashuv, raqamlashtirish va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday sharoitda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni o‘rganish zarurati yanada ortib bormoqda. “Aynan shu jihatdan sotsiologiya fani jamiyat taraqqiyotining muhim nazariy va amaliy vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Sotsiologiya insonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy institutlar, guruhlar va jamiyat rivojlanishining qonuniyatlarini o‘rganadigan fan sifatida zamonaviy dunyoda alohida ahamiyat kasb etadi”[2].

“Zamonaviy sotsiologiya nafaqat nazariy fan sifatida, balki amaliy tadqiqotlar orqali davlat siyosatini takomillashtirishda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qilmoqda. Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda sotsiologik monitoring tizimi davlat boshqaruvi va strategik rejalashtirishning asosiy elementlaridan biri hisoblanadi”[3]. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonda ham sotsiologiya fanini rivojlantirish, xalqaro tajribalarni o‘rganish hamda milliy sotsiologik maktabni shakllantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. “So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar va internet kommunikatsiyalarining rivojlanishi natijasida “raqamli sotsiologiya” yo‘na-

lishi shakllanib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, virtual kommunikatsiya va sun'iy intellekt texnologiyalari jamiyatdagi yangi ijtimoiy munosabatlarni yuzaga keltirmoqda"[4].

Bu jarayonlar jamiyatning barcha sohalari qatori harbiy tizim va harbiy munosabatlarga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, zamonaviy harbiy sohada raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi harbiy xizmatchilarning ijtimoiy munosabatlari, dunyoqarashi, kasbiy faoliyati va jamoaviy hamkorligida yangi o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Shu nuqtayi nazardan, harbiy sotsiologiya fanining ahamiyati yanada ortib, u harbiy jamoalardagi ijtimoiy jarayonlarni o'rganishning muhim ilmiy vositasiga aylanmoqda. Harbiy sotsiologiya nafaqat harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-psixologik holatini, balki harbiy intizom, ma'naviy-ruhiy muhit, ijtimoiy moslashuv va jamoaviy birdamlik masalalarini ham tadqiq etadi. Demak, zamonaviy sharoitda harbiy sotsiologiyani rivojlantirish Qurolli Kuchlarda kechayotgan ijtimoiy jarayonlarni chuqur anglash va harbiy jamoalar faoliyati samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir.

Harbiy sotsiologiyaning asosiy maqsadi *– harbiy tashkilot va harbiy jamoalarda sodir bo'ladigan ijtimoiy jarayonlar, munosabatlar va hodisalarning qonuniyatlarini ilmiy jihatdan o'rganish hamda ularni tahlil qilish.* Fanning asosiy vazifalariga harbiy jamoalarni o'rganish, harbiy xizmatchilarning ijtimoiylashuvi va moslashuvini tahlil qilish, harbiy intizom va motivatsiyaning ijtimoiy jihatlarini o'rganish, rahbarlik va jamoaviy munosabatlarni tadqiq etish, harbiy tashkilot va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni o'rganish hamda harbiy xizmatchilarning ijtimoiy muammolarini aniqlash kiradi.

XXI asrda harbiy sotsiologiyaning tadqiqot doirasi yanada kengaydi. Zamonaviy armiyalar texnologik va ijtimoiy jihatdan murakkablashib borayotgani sababli yangi mavzular paydo bo'ldi.

Bugungi harbiy sotsiologiya quyidagi masalalarni ham o'rganadi:

- harbiy xizmatning professionalizatsiyasi;
- ayollarning harbiy xizmatdagi ishtiroki;
- harbiy xizmatchilarning oilaviy hayoti;
- harbiy xizmat va fuqarolik hayoti o'rtasidagi munosabat;
- harbiy texnologiyalarning ijtimoiy ta'siri;
- harbiy tashkilotlarda xilma-xillik va integratsiya;
- faxriylarning jamiyatga qayta moslashuvi;
- harbiy xizmatning yoshlar ijtimoiylashuviga ta'siri;
- fuqarolik-harbiy munosabatlar;
- harbiy tashkilotlarda yetakchilik va guruhiy munosabatlar.

Raqamlashtirish va yangi texnologiyalar harbiy tashkilotning ijtimoiy tuzilishiga ham ta'sir qilmoqda. Shu sababli harbiy sotsiologiya texnologiya va inson munosabatlarini ham tobora ko'proq o'rganmoqda. Harbiy sotsiologiya zamonaviy jamiyat ijtimoiy tuzilmasining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan harbiy sohadagi ijtimoiy munosabatlar, jarayonlar va qonuniyatlarni o'rganuvchi maxsus sotsiologik yo'nalish hisoblanadi. Uning tadqiqot obyekti harbiy xizmatchilar, harbiy jamoalar, harbiy xizmat institutlari, shuningdek, armiya va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni qamrab oladi.

Harbiy sotsiologiyaning asosiy ijtimoiy funksiyalaridan biri **bilish va tahlil qilish funksiyasi** hisoblanadi. Ushbu funksiya harbiy jamoalarda shakllanadigan ijtimoiy munosabatlar, ma'naviy-ruhiy muhit, ijtimoiy kayfiyat, qadriyatlar tizimi va xulq-atvor me'yorlarini ilmiy o'rganishga xizmat qiladi.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051112

Harbiy sotsiologiyaning navbatdagi muhim funksiyasi **ijtimoiy-diagnostik funksiyadir**. Mazkur funksiya harbiy jamoalarda mavjud ijtimoiy muammolar, ziddiyatlar, moslashuv jarayonidagi qiyinchiliklar va jamoaviy munosabatlardagi nomutanosibliklarni aniqlashga qaratiladi. Har qanday harbiy jamoaning samarali faoliyati undagi sog‘lom ijtimoiy-psixologik muhit, o‘zaro hurmat, ishonch va hamjihatlik darajasi bilan chambarchas bog‘liq.

Harbiy sotsiologiyaning yana bir muhim yo‘nalishi **integrativ funksiya** bilan bog‘liq. Armiya ko‘plab hududlar, ijtimoiy qatlamlar, millatlar va turli ijtimoiy tajribaga ega insonlarni yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi muhim ijtimoiy institutdir. Harbiy xizmat davomida turli ijtimoiy muhitda shakllangan shaxslar umumiy qadriyatlar, intizom, mas’uliyat va jamoaviy faoliyat me’yorlarini o‘zlashtiradilar. Natijada harbiy jamoada ijtimoiy birdamlik, o‘zaro yordam, hamkorlik va umumiy mas’uliyat tuyg‘usi shakllanadi. Harbiy sotsiologiya aynan mana shu integratsion jarayonlarning mazmuni, mexanizmlari va samaradorligini o‘rganadi.

Shuningdek, harbiy sotsiologiya **tarbiyaviy va ijtimoiylashtiruvchi funksiyani** ham bajaradi. Harbiy xizmat shaxsning ijtimoiylashuvi, dunyoqarashi, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy mas’uliyatini shakllantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Harbiy muhitda shaxs intizom, qonunlarga hurmat, jamoaviy manfaatlarni qadrlash, mas’uliyat va burch kabi ijtimoiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi. Sotsiologik nuqtayi nazardan, bu jarayon shaxsning individual manfaatlari bilan jamoaviy manfaatlar o‘rtasidagi munosabatlarni anglashiga ham yordam beradi.

Zamonaviy jamiyatda harbiy sotsiologiyaning **prognostik va boshqaruv funksiyalari** ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy jarayonlarning jadallashuvi, axborot makonining kengayishi, avlodlar almashinuvi va yangi kommunikatsiya shakllarining paydo bo‘lishi harbiy jamoalardagi munosabatlarga ham ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday sharoitda harbiy sotsiologiya mavjud tendensiyalarni tahlil qilish orqali kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy muammolarni prognozlash imkonini beradi.

Harbiy sotsiologiyaning rivojlanish istiqbollari, avvalo, uning empirik tadqiqotlar salohiyatini oshirish, zamonaviy metodologik yondashuvlarni joriy etish va fanlararo hamkorlikni kengaytirish bilan belgilanadi. Xususan, sotsiologiya, psixologiya, siyosatshunoslik, demografiya va axborot texnologiyalari bilan integratsiyalashgan tadqiqotlar harbiy sohadagi murakkab ijtimoiy jarayonlarni yanada chuqurroq anglash imkonini beradi.

O‘zbekiston sharoitida ham harbiy sotsiologiyani rivojlantirish alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Mamlakatda amalga oshirilayotgan harbiy islohotlar, Qurolli Kuchlarni modernizatsiya qilish, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va yosh avlodda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirish jarayonlari harbiy sohadagi ijtimoiy munosabatlarni tizimli o‘rganishni taqozo etadi. Bu borada muntazam sotsiologik monitoring olib borish, harbiy jamoalardagi ijtimoiy-ruhiy muhitni empirik tadqiq etish, harbiy xizmatchilarning xizmat faoliyatiga munosabati va ijtimoiy ehtiyojlarini aniqlash muhim vazifalardan biridir. Shu bilan birga, harbiy ta’lim muassasalarida sotsiologik bilimlarni rivojlantirish, harbiy soha mutaxassislarining sotsiologik tadqiqotlar olib borish kompetensiyalarini oshirish ham mazkur yo‘nalishning institutsional rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mamlakatimiz olimlari tomonidan sotsiologiya fanining nazariy asoslari, ijtimoiy jarayonlarni o‘rganish metodologiyasi hamda sotsiologik tadqiqotlarning jamiyat hayotidagi ahamiyatiga bag‘ishlangan qator ilmiy izlanishlar olib borilib, ilmiy maqolalar e’lon qilingan. Jumladan, tadqiqotchi O‘.Karimovning fikricha: “Hozirgi zamon fanining rivojlanishi, xususan, ilmiy tadqiqot usullari va vositalari muttasil murakkablashib borishida namoyon bo‘ladiki, bu axborot texnikasini qo‘llashni taqozo etadi. Bunday holat ilmiy tadqiqotning barcha darajalariga – em-

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051112

pirik darajasiga ham, nazariy darajasiga ham xos”[5]. Shu bois, zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ma’lumotlarni to‘plash, qayta ishlash, tahlil qilish va ilmiy xulosalarning ishonchliligini ta’minlashning muhim omiliga aylanmoqda. Shuningdek, tadqiqotchi G.Karimovaning ta’kidlashicha: “har qanday sotsiologik tadqiqot sotsiologik bilimlar, an’analar, ilmiy maktablarning uzluksizligi va izchilligini ta’minlash bilan chambarchas bog‘liq. Jamiyatda sotsiologik bilimlarning o‘rni va ahamiyati ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg‘unlashgan holda tobora boyib boradi, shu bilan birga, sotsiologik tadqiqotlar metodologiyasi ham takomillashib boradi”[6]. Yuqoridagi fikrlardan farqli ravishda S.V.Nazarenko esa quyidagi fikrlarni bildirgan: “harbiy jamoalarda sotsiologik tadqiqotlar o‘tkazish harbiy islohotlarni rivojlanish va muammolarni hal qilish yo‘llarini to‘la va atroflicha o‘rganish va istiqboliy o‘zgarishi darajasi xususida bashorat qilish imkonini beradi”[7]. Bunday tadqiqotlar natijasida harbiy jamoalardagi ijtimoiy munosabatlar, harbiy xizmatchilarning xizmat faoliyatiga munosabati, kasbiy motivatsiyasi va ijtimoiy ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish imkoniyati yuzaga keladi, deb o‘ylaymiz.

Fikrimizcha, eng muhimi, sotsiologik tadqiqotlar harbiy islohotlarning faqat tashkiliy va institutsional jihatlarini emas, balki ularning harbiy xizmatchilar hayoti, ijtimoiy kayfiyati va jamoaviy munosabatlariga ko‘rsatadigan ta’sirini ham aniqlashga xizmat qiladi. “Shu asosda milliy armiyamizni yanada rivojlantirish va takomillashtirish borasida puxta o‘ylangan va izchil harakatlarni davom ettirishimiz darkor. Xususan, mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Sotsiologik tadqiqotlar o‘tkazishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni orqali turli sohalarda, xususan, harbiy tizimda sotsiologik tadqiqotlar o‘tkazilishi orqali harbiy tizimdagi kamchiliklar, qo‘shin tayyorlash va professional kadrlar tayyorlashda ta’lim tizimidagi muammolar, armiyadagi harbiy texnik va qurol-yarog‘ bilan ishlashdagi salbiy holatlar, harbiy tashkilotlarning ijtimoiy tizimi va o‘zaro munosabatlarini va harbiy xizmatchilarning ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashdagi muammoli holatlarning oldi olinadi”[8].

Fikrimizcha, zamonaviy sharoitda harbiy sotsiologiyaning ilmiy-nazariy va amaliy salohiyatini yanada rivojlantirish, uni harbiy islohotlar jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllantirish zarur. Buning uchun harbiy jamoalarda muntazam sotsiologik monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish, harbiy xizmatchilarning ijtimoiy ehtiyojlari, xizmat faoliyatidan qoniqish darajasi va jamoaviy munosabatlarini o‘rganishga qaratilgan empirik tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, harbiy ta’lim muassasalarida sotsiologik bilimlarni chuqurlashtirish, harbiy soha mutaxassislarining zamonaviy tadqiqot metodlaridan foydalanish kompetensiyalarini oshirish hamda raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini ilmiy izlanishlarga tatbiq etish lozim, deb o‘ylaymiz.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy jamiyatda harbiy sotsiologiya harbiy tizim va jamiyat o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni chuqur anglash, harbiy jamoalardagi jarayonlarni ilmiy tahlil qilish hamda mavjud muammolarning yechimini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning bilish, diagnostik, integrativ, tarbiyaviy va prognostik funksiyalari harbiy xizmatchilarning ijtimoiy faolligi, jamoaviy birdamligi va kasbiy mas’uliyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. Kelgusida harbiy sotsiologiyani empirik tadqiqotlar, raqamli texnologiyalar va zamonaviy ilmiy metodlar asosida rivojlantirish harbiy sohadagi ijtimoiy o‘zgarishlarni yanada chuqurroq o‘rganish imkonini beradi. Binobarin, harbiy sotsiologiyaning izchil rivojlanishi nafaqat harbiy jamoalarning ijtimoiy barqarorligini ta’minlash, balki jamiyat va armiya o‘rtasidagi

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/051112

o‘zaro ishonch, hamjihatlik hamda ijtimoiy mas’uliyatni mustahkamlashning ham muhim omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. E.Giddens. Sotsiologiya. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2002, 29-bet.
2. Rajabova O.Z. O‘zbekistonda zamonaviy sotsiologiyaning holati va istiqbollari // Modern Science and Research. – 2025. – №4. – B. 45–53.
3. Ubaidullayeva R.T. The Reflexive Principle of Sociological Theorization // RUDN Journal of Sociology. – 2013. – Vol. 13, №2. – P. 15–22.
4. Shoymuradov, T. (2026). O‘zbekistonda Zamonaviy Sotsiologiyaning Holati va Istiqbollari. Models and methods in modern science, 5(8), 26-31.
5. Каримов, Ў., Каримова, Г., & Каримов, Ў. (2021). Илм-Фан Ва Таълим Соҳасидаги Ахборотлашув. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, *1*(1), 103-110.
6. Gulnoza, K., & Niginabonu, K. (2022). Questionnaire and its application. *Research Focus*, *1*(3), 78-82.
7. Назаренко С.В. Социология. – М.: 2008. Стр. 56.
8. D.Qarshiyeva. Harbiy sotsiologiya. Darslik. Chirchiq, 2020, 62-bet.
9. Karimov, U., & Jumaniyozova, N. (2026). Issues of improving the effectiveness of teaching foreign languages based on the sociology of education. *American Journal of Social Science, 4*(4), 129–137.
10. Gulnoza, K., Gulzodabegim, K., & Mokhinur, Z. (2022). Theoretical And Practical Basis Of The Science Of Social Anthropology. *Research Focus*, *1*(3), 88-93.

Sun’iy intellektdan foydalanish haqida ma’lumot: *Maqolani tayyorlash jarayonida matnni tahrirlash va imlo xatolarini tuzatishda ChatGPT sun’iy intellekt vositasidan foydalanildi.*